

KONSEKVENSER AV COVID-19 FOR FUNKSJONSHEMMEDE OG KRONISK SYKE

Ingeborg Veia, FFO, 26.08.2020

INNLEDNING

Covid-19-pandemien og nedstengningen av samfunnet har fått konsekvenser for alle, men for noen har «dugnad» kostet mer enn for andre. Med denne undersøkelsen ønsket FFO å kartlegge hvilke konsekvenser smitteverntiltak og smittefare har hatt for funksjonshemmede og kronisk syke. Undersøkelsen har vært åpen fra 18. mai til 18. august 2020.

Undersøkelsen er sendt til FFOs medlemsorganisasjoner, som er bedt om å videreformidle den til sine medlemmer. Den er også lagt ut på FFOs hjemmesider og som post på Instagram og Facebook.

Undersøkelsen er anonym, og man har kunnet svare på vegne av seg selv (77 prosent) eller en man har omsorg for (23 prosent). I tillegg til spørsmål om type funksjonshemming/ kronisk sykdom, alder og fylkestilhørighet, har vi stilt fem spørsmål med mulighet til å legge til kommentarer:

1. Vi ønsker å vite i hvilken grad du har fått redusert din tilgang til nødvendige tjenester på grunn av Covid-19 situasjonen. (Avkryssingsmulighet for de aktuelle tjenester personen mottar som har vært nedlagt eller sterkt begrenset i perioden).
2. I den grad du har mottatt tjenester etter covid-19 utbruddet, opplever du at smittevernet har blitt fulgt opp på en god måte?
3. Nå som samfunnet sakte åpnes opp igjen, opplever du å få tilbake tjenester du har mistet eller fått redusert under covid-19 pandemien?

Hvis nei, har du fått informasjon om en eventuell plan for dette?
4. Har du tillit til at de tjenestene som nå åpnes opp igjen, kan ivareta smittevernet på en god måte?
5. Opplever du å ha fått tilleggsvansker eller forverring av sykdom som følge av smitteverntiltakene eller smitterisikoen?

HVEM HAR SVART?

1664 personer har svart på alle spørsmålene, mens 2 249 personer har svart på hele eller deler av undersøkelsen. Det er vanskelig å angi en svarprosent da vi ikke har oversikt over hvor mange som har mottatt undersøkelsen, men antall svar er stort nok til å gi en god indikasjon på hvordan funksjonshemmede og kronisk syke har opplevd smitteverntiltak og smittefare under Covid-19 pandemien.

Besvarelsene kommer fra alle landets fylker. Flest svar har vi fått fra Trøndelag (20 prosent), med Viken som en god nummer to (19 prosent). Vi har fått færrest svar (3 prosent) fra Troms og Finnmark. Den største gruppen besvarelser (19 prosent) kommer fra personer med sansetap (syns- og/ eller hørselshemming). Deretter kommer kronisk syke - 18 prosent har en kronisk sykdom definert som risikoutsatt ved Covid-19-smitte.

1	Sansetap (syns- og/ eller hørselshemming)	393 (18.71 %)
2	Bevegelseshemming	243 (11.57 %)
3	Utviklingshemming	98 (4.66 %)
4	Psykososiale vansker	185 (8.81 %)
5	Kognitive vansker	115 (5.47 %)
6	Kreftsykdom	76 (3.62 %)
7	Kronisk sykdom definert som risikoutsatt med Covid-19 smitte	386 (18.37 %)
8	Annen kronisk sykdom	605 (28.8 %)
	<i>Besvarelser</i>	2101

55 prosent av de spurte bor i egen bolig, 46 prosent bor sammen med familie (foreldre, ektefelle/ samboer, barn). De fleste er mellom 27 og 66 år (62 prosent), 14 prosent er under 16, mens 17 prosent er over 67 år.

OPPSUMMERING

Undersøkelsen viser at smitteverntiltakene i Covid-19 pandemien har rammet mennesker med behov for terapi og trening spesielt hardt. Mange rapporterer at manglende treningstilbud og terapi har ført til forverring av sykdom, dårligere funksjonsnivå og mer smerter. For noen er forverringen permanent, mens mange håper å få tidligere funksjonsnivå tilbake. Kommentarene viser at fravær av tjenester og den generelle nedstengningen av samfunnet har påvirket den psykiske helsen negativt for svært mange, med depresjon, angst og følelse av isolasjon.

Frykt for smitte og harde smitteverntiltak, som besøksforbud, har gjort at mange har «valgt» å ta over omsorgen for nære slektninger som ellers bor i omsorgsbolig. Det er grunn til å stille spørsmål om lovligheten av besøksforbud i omsorgsboliger, som mange kommuner har praktisert.

Barn og unge med behov for tilrettelagt undervisning og spesialundervisning er en annen gruppe som har blitt særdeles hardt rammet. Da skolene stengte ned forsvant også spesialpedagogene. Noen rapporterer at de heller ikke etter gjenåpningen av skolene har fått tilbudet tilbake.

De fleste respondentene er fornøyde med den generelle informasjonen de fikk om smitteverntiltak og smittefare via blant annet FHI, pasientorganisasjoner og media. Men flere peker på mangler ved den mer spesifikke informasjonen. Hvordan skulle synshemmede og andre med assistansebehov forholde seg til 1-meters regelen? Flere kommenterte at de savnet teksting av direktesendinger på TV, og tilrettelagte nyhetssendinger for mennesker med kognitive utfordringer.

76 prosent svarer at de synes tjenestene har fulgt opp smittevernet på en god måte. Det synes som om de største utfordringene med smittevern ligger hos hjemmetjenesten (hjemmesykepleie og hjemmehjelp), spesielt i starten på pandemien, noe flere påpeker i kommentarfeltet. Noen mener smittevernet har vært for strengt, og fått unødvendig negative konsekvenser for enkelte grupper.

Flere enn halvparten av respondentene sier at de har fått tjenestetilbudet tilbake etter at samfunnet ble åpnet opp igjen. 22 prosent svarer at de ikke har fått tilbake tjenester de mistet som følge av Covid-19 pandemien, mens 22 prosent svarer «vet ikke». Kun 26 prosent av de som har mistet sine tilbud har fått informasjon om en eventuell plan for når tilbudet skal vær oppe å gå igjen.

Forhåpentligvis vil vi ikke se en tilsvarende nedstengning av samfunnet som vi har sett denne våren. Likevel har lokale Covid-19-utbrudd ført til lokale smitteverntiltak og helt eller delvis nedstengning av lokale tjenestetilbud

for en periode. Vi håper erfaringene som fremgår i denne rapporten vil tas med i vurderingen når nye smitteverntiltak blir vurdert - lokalt, regionalt eller nasjonalt. Etter som smitten i samfunnet reduseres, forventer vi at tjenestetilbudet kommer tilbake til før-korona nivå, og at kommunene ikke bruker Covid-19 som påskudd til å kutte i tilbudet slik vi har sett tilløp til.

EVENTUELL REDUKSJON I NØDVENDIGE TJENESTER SOM FØLGE AV COVID-19

Svarene i undersøkelsen tyder på at smitteverntiltakene har gått særlig ut over tilbud om terapi og trening. Mange i våre grupper er avhengige av regelmessig trening og behandlinger for å bevare funksjonsnivået, unngå forverring av tilstanden og for å holde smerter i sjakk. 42 prosent oppgir at de har mistet tilbud om terapi og trening som følge av Covid-19 pandemien.

Treningssenteret hos fysioterapeut har vært et enormt savn. Kroppen er blitt så stiv, og jeg har vært så trett.

Mine tre treningstilbud forsvant. Jeg måtte trene på egen hånd, og det har vært vanskelig. Jeg er i dårligere form og klarer mindre nå siden jeg ikke har fått tilrettelagt trening.

Funksjonsnivået er gått svært langt tilbake og det vil ta minst ett år å få det tilbake slik det var før fysioterapien ble stoppet. Jeg har aldri i voksen alder vurdert å ta mitt liv, men i denne perioden planla jeg dette flere ganger, og det var et mirakel at det ikke skjedde en av dagene. Jeg ønsket å dø fordi jeg ikke klarte å leve med de ekstreme smertene og plagene jeg fikk uten fysioterapi.

Mange mistet også brått tilbud om tilrettelagt undervisning og spesialundervisning (14 prosent).

Han har ikke hatt tilbud om alternativ opplæringsarena i denne tiden. Er vanligvis 2 dager på gård hver uke.

Det har krevd at en av foreldrene har fulgt opp undervisningen hver eneste dag. Vi etterspurte tilpasset opplæring, men har måttet gjøre denne jobben selv i norsk og engelsk for eleven. Ingen hjelp fra skole eller kontaktlærer.

All oppfølging fra skole har blitt lagt på oss foreldre. Stor belastning. Ikke mulig å jobbe ved siden av da barnet krever full oppfølging ift skole. Rammer er borte, som fører til en mer krevende omsorgssituasjon.

Fekk tilbud frå skulen om at han kunne koma dit og gjera skulearbeid, da både mor og far jobba. Skulen klarte ikkje å følgje han opp. Han fekk gjort mykje speling på cromebooken, og mindre skulearbeid.

Leder for skoletilbud ønsket ikke å gi spesialundervisning selv om vi foreldre og rektor ytret sterk bekymring.

Ikke god nok tilrettelagt undervisning, får ikke nok pauser. Går utover søvn, barnet blir uopplagt, sliten, eksplosiv og mer lei seg.

Dette er vi kjent med også gjennom FFOs Rettighetssenter. I ett tilfelle har skolen gitt beskjed om at spesialundervisning (vedtak på 12 timer i uka) faller bort hele dette kalenderåret.

Mange forteller at mangel på sosial omgang, kansellerte tjenester, arbeids-/aktivitets- og fritidstilbud har ført til isolasjon og psykiske problemer som angst og depresjon.

Var på tiltak gjennom NAV og ble sendt hjem fra tiltak pga corona, uten oppfølging. Ble sittende hjemme og filosofere over livet og ble veldig deprimert og begynte med selvskadning.

Fritidsaktiviteter (tilrettelagt treningsgruppe, musikkskole, dans) – ikke aktivitet. Noe digitalt tilbud, men har ikke fungert for han.

Flere forteller at de har «valgt» å ta over omsorgen for eller assistansen til funksjonshemmede eller utviklingshemmede slektninger (både foreldre og barn), for å unngå regimet rundt besøksforbud, krav om isolering i egne boenheter, eller pgr. sykdomsfravall blant assistenter.

Boligen «ønsket» at hun skulle flytte hjem til meg pga at hun er relativt nyinnflyttet og alle beboerne måtte være i sine egne leiligheter og ingen hadde tilgang til jobb/ dagsenter. Hun har BPA hele døgnet. Mye er kroppsnært. Under coronaen måtte flere ut i fravær med luftveissymptomer, og foreldre, begge over 70, med diabetes og luftveissykdom, måtte assistere. Ingen vikarordning.

Som nærmeste pårørende datter, har jeg jobbet 24-7 for å ta vare på mamma. Nå er jeg fullstendig utbrent, og jeg har selv blitt deprimert.

Hadde ikke tilbud om barnehageplass, trass i at familier med sårbare barn eller barn med hjelpebehov skulle få dette. Og vårt barn har vedtak på 25,5 timer i veka. Når sånt oppstår er det vanskelig å kreve. Det hadde vore lettare å takke ja om det var et tilbud, ikke noko man må etterspør.

Kommunen har vært og er totalt fraværende. Tar det som en selvfølge at pårørende ordner alt.

I kommentarfeltet fremgår det at mange har fått utsatt eller kansellert rutinekontroller. Mange har også selv kansellert avtaler, mye på grunn av frykt for å ta kollektivtransport ifølge kommentarene.

Jeg skulle også inn på sykehuset for å bli utredet mht hjertet. Har hatt en del diffuse hjertesymptomer, samt mye hjerte- og karsykdommer i nær familie. Dette er utsatt på ubestemt tid, noe jeg føler er skummelt – og tenker at det kan jo fort bli for sent også...

Selv om mange tjenester og tilbud har stengt ned denne våren, melder mange om at de mottar tjenester i samme omfang som tidligere (32 prosent). En del av denne gruppen skriver i kommentarfeltet at de ikke mottar tjenester til vanlig, og derfor har krysset av for dette alternativet. Det er en svakhet ved undersøkelsen at dette alternativet mangler. Likevel – mange forteller at de har fått digitale tilbud som har vært en god erstatning for fysiske møter, selv om noen er tydelige på at digitale møter ikke fungerer godt.

Tjenester i samme omfang, men telefon/ videokonsultasjon i stedet for personlig fremmøte.

Fikk ikke komme på kontroll for min diabetes på sykehuset. Fikk tilbud om å ta det over telefonen.

Oppfølging av BUP over videokommunikasjon. Dette kunne ikke erstatte kvaliteten på tilbudet ved personlig oppmøte.

Jeg droppet digitale møter etterhvert. Det ble for vanskelig.

I hvilken grad du har fått redusert din tilgang til nødvendige tjenester på grunn av Covid-19 situasjonen. Kryss av for de aktuelle tjenester du mottar som har vært nedlagt eller sterkt begrenset i perioden.

1	Personlig assistanse	128 (6.87 %)
2	Nødvendig hjelp til å bo i egen bolig	83 (4.45 %)
3	Tilrettelagt undervisning/ spesialundervisning	260 (13.95 %)
4	Tolketjenester	65 (3.49 %)
5	Hjelpemidler	187 (10.03 %)
6	Rehabiliteringstjenester	237 (12.71 %)
7	Terapi eller trening	786 (42.17 %)
8	Transport	184 (9.87 %)
9	Varig tilrettelagt arbeid og/ eller dagsentertilbud	154 (8.26 %)
10	Jeg har mottatt tjenester i samme omfang som tidligere	595 (31.92 %)
	Besvarelser	1864

KVALITETEN PÅ SMITTEVERNET I TJENESTENE

De fleste (76 prosent) svarer at smittevernet har blitt fulgt opp på en god måte, i den grad de mottar tjenester. 16 prosent svarer «i noen grad» mens 8 prosent svarer «nei». Flere kommenterer at de synes hjemmesykepleie og hjemmehjelp ikke tar smittevern på alvor.

Hjemmehjelp bruker håndsprit men ikke plasthansker eller munnbind

Særlig i mars opplevde jeg at hjemmesykepleien hadde lite smittevern

Hjemmetjenesten som kom mellom 12. mars og 1. april fulgte ikke smittevernregler. Jeg måtte mase for å få dem til å vaske hender.

Hjemmesykepleie slurver med håndvask.

Flere mener smittevernet har gått for langt, og dermed rammer uforholdsmessig hardt. Noen antyder at kommunen og andre bruker det som «unnskyldning» for å slippe å tilby tjenester.

Får ikke tjenester under dekke av smittevern.

Jeg opplever noen ganger misforståelser knyttet til smitteverntiltak, f.eks. når jeg trenger ledsaging og den som skal ledsage meg prøver å fraskrive seg deg og si at det skulle noen andre ha gjort.

Det er/ har vært for strengt. Både det at det gar vært besøksforbud/ restriksjoner i private leiligheter i bofelleskap når det er verken lov eller nødvendig, og det burde tilrettelegges for at man kan møtes fysisk på DPS og andre helsetjenester, med avstand. Telefonsamtaler blir ikke det samme, og det er vanskelig for mange.

INFORMASJON OM FOREBYGGING OG SMITTEVERNTILTAK

Mange opplever å ha fått god informasjon om forebygging av Covid-19 og aktuelle smitteverntiltak (60 prosent). 19 prosent svarer «i noen grad», 14 prosent svarer «nei» på spørsmålet, 7 prosent «vet ikke».

Kommentarene tyder på at folk har hentet informasjon fra FHI, pasientorganisasjoner, sykehus, media og sosiale medier. Det ser ut til at den generelle informasjonen har nådd frem, mens den mer spesifikke informasjonen har forbedringspotensial. For eksempel er det flere blinde som etterlyser mer punktskrift og informasjon om ledsaging knyttet til anbefalingen om å holde 1 meters avstand. Noen savner bedre tilrettelegging for de med kognitive utfordringer, som teksting av direktesendinger og tilrettelagte nyheter.

Det jeg har savnet mest er noen med kunnskap og stilling som har hatt mennesker med et assistansebehov i tankene, når retningslinjer om korona har blitt lagt frem. Vi har vært prisgitt de lokale og deres frykt for å si/ gjøre noe som ikke står i FHIs retningslinjer, har ført til isolasjon. FHIs retningslinjer sier lite om dette, og dermed låser det muligheten for for eksempel ledsaging – som igjen fører til økt begrensning for alt som foregår utenfor hjemmet.

Det hadde vært fint om mediene (radio og TV) hadde tatt hensyn til at noen trenger at nyhetene er tilrettelagt. Slik at alle hadde fått med seg viktige nyheter. Dette gjelder også utenfor Covid-19. Språkbruken må brukes slik at alle forstår det som blir sagt.

TJENESTETILBUD ETTER GJENÅPNINGEN AV SAMFUNNET

Flere enn halvparten av de spurte (56 prosent) sier at de har fått tjenestetilbudet tilbake etter at samfunnet ble åpnet opp igjen. 22 prosent svarer at de ikke har fått tilbake tjenester de mistet som følge av Covid-19 pandemien, mens 22 prosent svarer «vet ikke». Kun 26 prosent av de som har mistet sine tilbud har fått informasjon om en eventuell plan for når tilbudet skal være oppe å gå igjen.

Flere kommenterer at de delvis har fått tilbake sine tilbud, men at det varierer. Flere har selv valgt å avstå fra å motta tjenester etter at de kom i gang igjen, fordi de er redde for smitte.

Selv om tjenestene nå tilbys igjen, har jeg unnlatt å oppsøke enkelte av dem, da jeg vet at kunnskapen om smittevern og oppfølgingen av tiltak ikke er tilstrekkelig ved det aktuelle stedet til at jeg tør å utsette meg for den risikoen det ville vært å oppsøke tjenesten. Jeg prioriterer den viktigste medisinske oppfølgingen.

Ut ifra kommentarene, virker det som at spesialundervisning har vært spesielt utsatt for kutt, og da langt fremover i tid:

Spes-ped timene har barnet fortsatt ikke fått tilbake siden korona epidemien kom og det ble nedstenging. Disse ressursene er omfordelt bort fra mitt barn som har IOP. Barnet er etter i opplæring også mister barnet i tillegg viktig undervisning. Svak faglig er barnet, får gjort lite skolearbeid på skolen.

Manglende undervisning, skylder på lite midler.

Fikk noen av tjenestene tilbake, men ikke alle. Gjelder da spesielt skole (har ikke fått spes.ped og assistent)

Mange av tjenestene vi har mistet er i tilknytning til skole, og vi vet ikke hvordan dette blir fra skolestart. Har hatt hjemmeskole siden mars...

Det er flere som kommenterer at de mener smitteverntiltakene har gått unødvendig langt. Noen opplever at kommunen bruker Covid-19 som et påskudd til å kutte i tjenestetilbudet.

Jeg mener tolketjenesten har gått alt for langt i å stoppe oppmøtetolk. Dette kunne fint bli løst med god avstand til tegnspråkbruker i de fleste tilfeller. For døvblinde kreves andre tiltak, men fravær av tolk for denne gruppen har hatt enorme konsekvenser med full isolasjon, ingen mulighet for informasjon om hva som skjer i samfunnet eller mulighet til å få utført noe annet enn å få tilbrakt matvarer og evt. nødvendig helsehjelp. Å ikke komme ut av huset eller ha kontakt med mennesker på over seks uker var veldig nedbrytende.

Jeg er eng i at vi skal verne om de i risikogrupperne for Covid-19. Jeg er enig i de fleste tiltakene. Men jeg er ikke enig i at det var riktig å stenge behandlingstilbudene for psykisk syke, Slik jeg ser det, valgte samfunnet å «kaste oss under bussen». Det hadde vært fullt mulig å opprettholde tilbudet og samtidig ivareta smittevernet.

Kommunen trenerer bevisst gjenopning. Ei politiker – i posisjon – har sjølv sagt at dette skjer pga anstrengt kommuneøkonomi (...). Bruker har blitt ekstremt isolert og ensom, uten NOE tilbud. Og slik vil det kanskje forbli ut budsjettåret. De/ vi skriker jo ikke høgt då. Og kommunen – både administrasjon og politikere – vet det GODT.

På spørsmålet om respondentene har tillit til at de tjenestene som nå åpnes opp igjen, kan ivareta smittevernet på en god måte, svarer langt de fleste «ja» (66 prosent). 4 prosent svarer «nei» mens 29 prosent svarer «vet ikke».

TILLEGGSVANSKER ELLER FORVERRING AV SYKDOM SOM FØLGE AV SMITTEVERNTILTAK ELLER SMITTERISIKO

Mange (32 prosent) oppgir å ha fått midlertidig helse-/funksjonstap som følge av smitteverntiltak eller smitterisiko for Covid-19. En del av disse kommenterer at de foreløpig ikke kan vite om tapet er midlertidig eller permanent. 3 prosent oppgir at de har fått et varig helse-/funksjonstap, mens 15 prosent svarer «vet ikke».

Mange kommenterer at mangel på trening og behandling har ført til forverring av sykdomstilstander, redusert funksjonalitet og mer smerter. Andre kommenterer at pandemien først og fremst har gått ut over deres psykiske helse.

Trening og kosthold er min bremsemedisin mht MS-en. Da jeg begynte med aktiv trening i 2017 så opplevde jeg såpass bedring at jeg sluttet med bremsemedisin og min MS ble helt rolig (...). Men så ble treningsstentrene stengt i mars og jeg har sakte men sikkert blitt dårligere og dårligere. Er inne i et kraftig angrep nå.

Midlertidige funksjonsvansker pgs langvarig opphold med fysikalsk behandling. Er på «etterslep» med det meste og må bruke mye tid på å «ta igjen» det som har måttet ligge og vente før jeg hadde tilgang på bistand igjen.

Det er mer det å føle isolasjon ensomhet mm. Dette er drepende kjedelig.

Mer stress og bekymring.

Vært veldig isolert i og med at støttekontakttjenesten har vært nede.

Isolasjonen har gjort at mine psykiske problemer har blitt verre, og at jeg er mer bekymret enn jeg har vært tidligere.

Nedstengingen av samfunnet medførte en betydelig reduksjon av livsmestring. Det var i sommer tilbake til da jeg først ble syk, og ikke hadde kontroll på verken sykdom eller hverdag.

Har blitt dårligere psykisk. Har fått smerter og hodepine. Føler meg utrygg og redd. Sover veldig lite og tenker mye. Savner å være mer ute. Savner barn og barnebarn.

Skal dø, men ikke riktig ennå. I disse mnd har vedkommende vært fullstendig isolert, ingen sosial kontakt, ingen støttekontakt eller dagsenter, ingen fysioterapi. Er redd, engstelig, totalt isolert og ensom, trist, brukt mye penger på nettgambling, grovt forstyrret døgnrytme, sterkt nedsatt funksjonsevne både mtp hørsel men også balanse/mobilitet (16 uker uten fysioterapi og trening) bare sittet i en stol og/eller sovet.

Enkelte sier koronasituasjonen har passet dem utmerket:

Noen plager jeg har har blitt bedre under koronasituasjonen.

Nei dette corona-livet passer meg perfekt. Har det så bra som jeg aldri har hatt det før. Man burde hatt 1 corona-måned hvert år.

Denne koronaen har passet meg perfekt (...). Skolearbeidet til barna har faktisk fungert bedre i hjemmeskole enn på skolen og de har lært mer og fått med seg mer.

ANBEFALINGER

Alle har i større eller mindre grad blitt berørt av Covid-19 pandemien. Funksjonshemmede og kronisk syke er likevel i en særstilling, da mange i disse gruppene i større grad enn den øvrige befolkningen, er avhengig av trening, terapi og andre tjenester for å fungere i hverdagen. Når tilbud og tjenester uteblir gir det dårligere funksjonalitet, forverring av sykdomstilstander og mer isolasjon, noe vår undersøkelse viser. Noen oppgir at de har blitt satt permanent tilbake, andre håper å komme tilbake til «før-korona-nivå». For barn og unge som mister tilgangen til tilrettelagt undervisning eller spesialpedagog, kan konsekvensene bli svært store. Selv i en pandemi kan det ikke være slik at lovfestede rettigheter uten videre settes til side av smittevernhensyn.

Også andre undersøkelser underbygger våre funn. Bufdir har, på oppdrag av KUD, fulgt og kartlagt pandemiens konsekvenser for likestilling for funksjonshemmede. Rapporten fra den første kartleggingen (<https://ffo.no/aktuelt/2020/covid-19-og-konsekvenser-for-likestilling/>) kom 1. juli, og avdekket mye av det samme som vår undersøkelse viser; reduserte tjenester, tap av helse, livskvalitet, sosiale arenaer og hverdagsrutiner, og at smitteverntiltakene og mangel på tilrettelagt informasjon bidro til isolasjon, uro og usikkerhet. Også Bufdir fant at undervisningstilbudet for mange barn og unge ble redusert, og de med vedtak om spesialundervisning ble framhevet som særlig rammet, med store følger for læring og utvikling.

Vår undersøkelse har i stor grad handlet om konsekvenser for helse- og helsetilbud. Men pandemien har fått, og vil trolig fortsette å få, konsekvenser på andre områder, som eksempelvis deltakelse i arbeidslivet. Vi mistenker at gruppen med varig tilrettelagt arbeid (VAT) og personer med arbeidsavklaringspenger (AAP) ikke står først i køen når arbeidslivet normaliseres og permitterte skal tilbake i arbeid. Det er viktig at

inkluderingsdugnaden ikke svekkes til tross for utfordringene arbeidslivet står overfor i forbindelse med Covid-19-pandemien.

Erfaringene fra den første nedstengingen i forbindelse med Covid-19 utbruddet mener vi tilsier at mange av tjenestene som ble lagt ned denne våren er være mulig å opprettholde under et eventuell nytt utbrudd – lokalt, regionalt eller nasjonalt. Forutsetningen er at smittevernregler følges, og tjenestene/personell har smittevernutstyr, som munnbind og hansker, tilgjengelig.

For kommende smitteutbrudd av Covid-19, eller andre tilsvarende pandemier, mener FFO det er viktig at:

- spesialundervisning og tilrettelagt undervisning opprettholdes
- terapi- og treningstilbud må opprettholdes så langt mulig for funksjonshemmede og kronisk syke
- andre smitteverntiltak enn besøksforbud og «portforbud» prioriteres for beboere i omsorgsboliger
- tjenester som kan tilbys via video eller telefon, må få dette på plass dersom det ikke allerede tilbys
- Generell informasjon om smittevern og smittefare må gjøres tilgjengelig for mennesker med kognitive utfordringer, døve/ hørselshemmede og blinde/synshemmede
- Personer med varig tilrettelagt arbeid og AAP må prioriteres på lik linje med andre når permitterte skal tilbake i arbeid